

## Βιβλιοκριτικά δοκίμια

## Βιβλιοκρισίες Βιβλιοπαρουσιάσεις

Μια «Ανθρωπολογική» προσέγγιση του  
Άουσβιτς: Πρίμο Λέβι\*

Οντέτ Βαρών - Βασάρ

ΤΟ ΕΡΓΟ του Ιταλοεβραίου συγγραφέα Πρίμο Λέβι, επιζώντα των ναζιστικών στρατοπέδων εξοντώσεως, άρχισε να μεταφράζεται στην Ελλάδα με καθυστέρηση πολλών δεκαετιών. Το πρώτο του βιβλίο, η μαρτυρία από τον εγκλεισμό του στο Άουσβιτς, πρωτοεκδόθηκε στην Ιταλία το 1947 και το δεύτερο, η επιστροφή του από το Άουσβιτς στην Ιταλία, το 1963. Στην Ελλάδα το έργο του άρχισε να εκδίδεται στην δεκαετία του '90, και πάλι όχι συστηματικά. Είναι κρίμα που ένας εκδότης δεν ανέλαβε εξ ολοκλήρου την παρουσίαση του έργου αυτού στην Ελλάδα, σε συνεργασία με έναν ή δύο μεταφραστές. Έτσι το έργο αυτό βρίσκεται κατακερματισμένο σε πέντε διαφορετικούς εκδοτικούς οίκους, με πέντε διαφορετικούς μεταφραστές. Επίσης, τα βιβλία δεν βγήκαν με κάποια χρονολογική ή άλλη τάξη, ώστε να δίνουν την εικόνα της συνέχειας του έργου. Είναι φυσικό να δυσχεραίνεται κατ' αυτόν τον τρόπο η υποδοχή ενός συγγραφέα από το κοινό.

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, υπήρξε μια ευτυχής συγκυρία: το πρώτο βιβλίο του, το *Εάν αυτό είναι ο άνθρωπος*, κυκλοφόρησε τον Ιανουάριο του 1998, σε μια ιδιαίτερα φροντισμένη έκδοση, από τις εκδόσεις Άγρα. Τον Μάρτιο του ίδιου χρόνου, κυκλοφόρησε η *Ανακωχή*, από τις εκδόσεις Σέλας, που αποτελεί συνέχεια του πρώτου βιβλίου. Έτσι η ελληνική απόδοση των δύο αυτών έργων έρχεται με μια ιδανική, θα έλεγα, χρονική απόσταση. Η έκδοση των δύο αυτών βιβλίων στα ελληνικά στάθηκε η αφορμή για τη συγγραφή αυτού του κειμένου. Μόνο φέτος, με τη διαδοχική έκδοση των δύο αυτών βασικών βιβλίων, γίνεται πραγματικά η δεξίωση του συγγραφέα στην Ελλάδα: δεξίωση που θα φωτίσει διαφορετικά και τα ως τώρα εκδεδομένα, την *Λίλιθ*, *Το Περιοδικό Σύστημα* και το μυθιστόρημα *Αν όχι τώρα, τότε*<sup>1</sup>. Μια τελευταία προκαταρκτική παρατήρηση: θεωρώ ότι δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι αυτά τα δύο βιβλία του Λέβι εκδόθηκαν φέτος στην Ελλάδα. Από το 1990 και μετά υπάρχει μια ευαισθητοποίηση γύρω από συναφή θέματα: την εκτόπιση και τη γενοκτονία των Εβραίων από τους ναζί, την εμπειρία των ναζιστικών στρατοπέδων. Οι δημοσιευμένες γραπτές μαρτυρίες Ελληνοεβραίων επιζώντων υπερβαίνουν πια τις δεκαπέντε. Μόλις εκδόθηκε και ο τόμος με τις προφορικές μαρτυρίες από τη Θεσσαλονίκη<sup>2</sup>. Ένα σημαντικό βιβλίο γύρω από την πρόσληψη της γενοκτονίας και την εικόνα του Εβραίου στη λογοτεχνία, το βιβλίο της Φραγκίσκης Αμπατζοπούλου, κυκλοφόρησε επίσης τον Μάρτιο του 1998<sup>3</sup>. Η έκδοση των βιβλίων αυτών σήμερα πιστεύω ότι εγγράφεται και σ' αυτή τη γενικότερη αφύπνιση ενδιαφέροντος. Μπορούμε λοιπόν να πιστεύουμε ότι τώρα θα έχουν την υποδοχή που τους αξίζει.

Στη συνέχεια θα προσπαθήσω να εντάξω το έργο του Λέβι στη λεγόμενη «στρατοπε-

δική λογοτεχνία» και να αναδείξω την ιδιαιτερότητά του. Όταν ο Πρίμο Λέβι γράφει το πρώτο του βιβλίο, τη μαρτυρία του από τον εγκλεισμό του στο Άουσβιτς, το προτείνει για έκδοση στον μεγάλο εκδοτικό οίκο της Ιταλίας, τον Einaudi, ο οποίος και αρνείται την έκδοση. Είμαστε στα 1947. Η άρνηση αυτή εγγράφεται στο κλίμα της εποχής: τα πρώτα χρόνια μετά τη απελευθέρωση υπάρχει μια επίμονη άρνηση των Ευρωπαίων πολιτών των δημοκρατικών χωρών να ακούσουν και να πιστέψουν τους μάρτυρες που γύρισαν ζωντανό από τα στρατόπεδα. Στο σημείο αυτό θα επανέλθω. Το βιβλίο εκδίδεται λοιπόν χάρη σ' έναν περιθωριακό εκδότη, τον Antonicelli, στις εκδόσεις De Silva, σε 2.500 αντίτυπα<sup>4</sup>. Η υποδοχή του είναι εντελώς περιορισμένη: ένας μικρός κύκλος του Πιεμόντε, κυρίως εβραϊκής καταγωγής και αριστερών πολιτικών πεποιθήσεων, υποδέχεται θερμά το βιβλίο, κι αυτό είναι όλο. Παραμένει δηλαδή μια μαρτυρία τοπικού ενδιαφέροντος.

Χρειάστηκε η παρέλευση μιας δεκαετίας, ώστε να γίνει η επανέκδοση του *Εάν αυτό είναι ο άνθρωπος* το 1958, από τον Einaudi πια, ο οποίος στο εξής θα εκδίδει όλα τα βιβλία του Λέβι. Ο Einaudi ανοίγει δρόμο στις μεταφράσεις: από το 1958-1961 εκδίδονται η γαλλική, αγγλική και γερμανική μετάφραση. Η θερμή υποδοχή της επανέκδοσης και των μεταφράσεων, καθώς και οι συνεχείς παραινέσεις του φίλου του Alessandro Galante Garrone, τον ωθούν να καταγράψει με μορφή αφήγησης τη χιλιεπιτωμένη προφορικά ιστορία της επιστροφής του από το στρατόπεδο του Άουσβιτς ως το σπίτι του, στο Τορίνο. Η ιστορία αυτή, την οποία είχε πάμπολλες φορές διηγηθεί σε δικούς του και σε φίλους του, περνώντας την έτσι από μεγάλη αφηγηματική επεξεργασία, είναι ο ιστός της *Tregua*, της *Ανακωχής*. Ο συγγραφέας είναι πια 44 χρονών, όταν το 1963 εκδίδεται η *Ανακωχή*, πρόκειται δηλαδή για βιβλίο ωριμότητας.

Εν τω μεταξύ η γραφή του έχει ασκηθεί γράφοντας τα πρώτα του αφηγήματα επιστημονικοτεχνικής έμπνευσης, μέσα από την επαγγελματική εμπειρία του χημικού – επάγγελμα που στον Λέβι παίρνει φιλοσοφική προσέκταση, και του δίνει ένα κλειδί ερμηνείας και κατάταξης του κόσμου. Η κορυφαία έκφραση αυτής του της αντίληψης περιέχεται στο κατοπινό βιβλίο του, *Το Περιοδικό Σύστημα*. Η *Ανακωχή* αποδεικνύει ότι ο Λέβι δεν ήταν ο άνθρωπος του ενός βιβλίου. Σήμερα τα δύο βιβλία του Λέβι, μαζί με το τρίτο *I sommersi e i salvati* (Αυτοί που βούλιαξαν κι αυτοί που σώθηκαν) – που δυστυχώς δεν έχει ακόμη εκδοθεί ελληνικά – θεωρούνται βιβλία αναφοράς, από τα μείζονα βιβλία γύρω από την εμπειρία των στρατοπέδων.

Πού οφείλεται όμως αυτή η ιδιαιτερότητα; Σήμερα που υπάρχουν πια διεθνώς εκαντοντάδες δημοσιευμένες μαρτυρίες – και πολύ σύντομα θα υπάρχουν χιλιάδες προφο-



